

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ХАРЧЕНКО СЕРГІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 343.98:343.137.5

**ТАКТИКА ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ЗА УЧАСТЮ НЕПОВНОЛІТНІХ ПІДОЗРЮВАНИХ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Чорноус Юлія Миколаївна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри криміналістики та судової медицини

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Коновалова Віолетта Омелянівна,
Національний університет
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»,
професор кафедри криміналістики,
академік Національної академії правових наук України,
заслужений діяч науки і техніки України

кандидат юридичних наук, доцент
Кудінов Сергій Сергійович,
Національна академія Служби безпеки України,
ректор

Захист відбудеться «17» листопада 2016 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «13» жовтня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Д. О. Савицький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Неповнолітні належать до особливої правової категорії, оскільки через віковий розвиток та соціальну незрілість не здатні повною мірою оцінювати характер і наслідки своїх вчинків. Водночас вони – повноправні члени цього суспільства, і від того, яка увага звертатиметься на потреби неповнолітніх, залежить майбутнє держави.

Як свідчать реалії суспільного життя, унаслідок впливу різних негативних об'єктивних і суб'єктивних обставин неповнолітні можуть бути причетні до вчинення кримінальних правопорушень, набувати статусу підозрюваного у кримінальному провадженні.

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення, протягом 2015 року було зареєстровано 7171 кримінальне правопорушення, вчинене неповнолітніми або за їх участю. Із них особливо тяжких злочинів – 128, тяжких – 3304, злочинів середньої тяжкості – 3124, злочинів невеликої тяжкості – 597. За шість місяців 2016 року зареєстровано 2567 кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми або за їх участю, із них 1073 становлять тяжкі злочини, 1210 – злочини середньої тяжкості.

Кримінальне провадження за участю неповнолітніх повинно здійснюватися з неухильним дотриманням процесуальних вимог, за умови максимального забезпечення їх прав та свобод. При цьому проведення слідчих (розшукових) дій є головним засобом отримання (збирання) та перевірки доказів у кримінальному провадженні, а правильно обрана тактика їх проведення забезпечує їх ефективність і досягнення поставлених завдань.

Кримінальний процесуальний кодекс (КПК) України врегулював низку питань, пов'язаних із дотриманням правового статусу неповнолітніх, особливостей кримінального провадження за їх участю. Однак існує потреба в теоретичному осмисленні правових норм, розробленні криміналістичних рекомендацій, які деталізуватимуть законодавчі положення щодо проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять фундаментальні роботи, що розкривають концептуальні засади тактики слідчих (розшукових) дій, учених Ю. П. Аленіна, В. П. Бахіна, В. Д. Берназа, Р. С. Белкіна, В. К. Весельського, В. І. Галагана, В. Г. Гончаренка, В. Я. Горбачевського, В. А. Журавля, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутича, В. А. Колесника, В. П. Колмакова, М. В. Костицького, В. О. Коновалової, І. І. Котюка, С. С. Кудінова, В. С. Кузьмічова, В. Г. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, М. В. Салтевського, С. М. Стахівського, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалової, П. В. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, Ю. М. Чорноус, В. Ю. Шепітька та ін.

Процесуальним питанням участі неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні присвячено дисертаційні дослідження А. Є. Голубова (2005), Г. В. Дідківської (2011), М. О. Карпенка (2004),

О. О. Левендаренка (2003), С. В. Пастушенка (2011), А. Б. Романюка (2004), Т. В. Фоміної (2012), О. Ю. Хахуцяк (2006), Р. С. Холод (2007).

Криміналістичні аспекти вказаної проблематики досліджували Л. Л. Каневський (1984), В. К. Комарков (1972), М. О. Пасека (2013), В. Ю. Шепітько (1991).

Враховуючи наявні напрацювання, слід констатувати, що сьогодні існує потреба в цілісному та комплексному висвітленні тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних, відповідно до положень міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України, практики Європейського суду з прав людини, у формуванні криміналістичних рекомендацій з цього приводу. У такому аспекті дослідження у вітчизняній науковій літературі ще не проводилися.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року, затвердженої Законом України від 5 березня 2009 року № 1065-VI, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні, схваленої Указом Президента України від 24 травня 2011 року № 597/2011, Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затверджених наказом МВС України від 16 березня 2015 року № 275, Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 року). Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол № 32 від 24 грудня 2013 року).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у формуванні теоретичних положень та криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних.

Для досягнення зазначеної мети передбачається вирішення таких *задач*:

- розглянути стан наукового дослідження проблематики тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних і визначити питання, які потребують першочергового опрацювання;
- охарактеризувати правовий статус неповнолітніх підозрюваних у кримінальному процесуальному законодавстві України;
- окреслити нормативно-правове регулювання тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних;
- сформулювати основні положення тактики проведення слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного на стадіях підготовки, робочої, фіксації ходу й результатів та їх оцінки;

- охарактеризувати особливості тактики допиту неповнолітніх підозрюваних;

- розкрити особливості тактики освідування неповнолітніх підозрюваних;

- окреслити тактику слідчого експерименту за участю неповнолітніх підозрюваних;

- розробити пропозиції і рекомендації щодо удосконалення законодавства та практики його застосування в контексті питань, що розглядаються в роботі.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у діяльності органів досудового розслідування під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних.

Предмет дослідження – тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертації є *діалектико-матеріалістичний метод*, що сприяв розумінню об'єкта дослідження в контексті поєднання потреб науки і практики, *методи формальної логіки* (аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування), що дало змогу детальніше усвідомити зміст питань, які розглядаються (у всіх розділах дисертації). У дослідженні використано *спеціально-правові методи*: *порівняльно-правовий* – під час аналізу норм матеріального і процесуального права, наукових категорій, визначень та підходів (у всіх розділах дисертації); *історико-правовий* – для розкриття змісту основних понять дисертації: «неповнолітній підозрюваний», «тактика слідчих (розшукових) дій», «правовий статус» на основі наукових поглядів та положень чинного законодавства (підрозділи 1.1–1.3, 2.1–2.2); *системно-структурний* – для визначення завдань органів досудового розслідування України при проведенні слідчих (розшукових) дій та розкриття проблем правового статусу неповнолітнього підозрюваного (підрозділи 1.1–1.3, 2.2, 3.1–3.3); *метод системного аналізу* – для комплексного узагальнення особливостей тактики слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних (підрозділи 2.1–2.4, 3.1–3.3); *статистичний* – при ілюстрації теоретичних висновків даними державної і відомчої статистики, для узагальнення результатів вивчення емпіричних джерел (у всіх розділах дисертації); *соціологічний* – для підтвердження наукових висновків даними анкетування працівників органів досудового розслідування (у всіх розділах дисертації).

Емпіричну базу дослідження становлять: систематизовані статистичні матеріали про стан злочинності та результати роботи правоохоронних органів України за 2013 рік – перше півріччя 2016 року; узагальнені результати вивчення 120 кримінальних проваджень щодо злочинів загальнокримінальної спрямованості, вчинених неповнолітніми за 2013 рік – перше півріччя 2016 року; узагальнені дані анкетування 160 слідчих органів досудового розслідування Національної поліції України (м. Київ, Вінницька, Київська, Одеська, Чернігівська, Черкаська, Харківська, Хмельницька області); аналітичні звіти Генеральної прокуратури України, МВС України, Національної поліції України за 2013 рік – перше півріччя 2016 року.

Використано власний досвід автора, набутий за період роботи в слідчих підрозділах ГУМВС України в Одеській області упродовж 2003–2013 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних питань тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних. У дослідженні сформульовано та обґрунтовано низку нових положень і висновків, зокрема:

вперше:

- виокремлено основні засади (загальні та спеціальні) проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних згідно з положеннями міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і національного законодавства України, а також відповідно до практики Європейського суду з прав людини, що спрямовані на забезпечення прав та свобод неповнолітнього підозрюваного й забезпечення досягнення завдань кримінального провадження;

- сформовано криміналістичні рекомендації щодо проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних в умовах «зелених кімнат» при підрозділах Національної поліції України, розкрито зміст відповідних організаційно-тактичних заходів на підготовчій, робочій стадіях проведення слідчої (розшукової) дії, стадії фіксації ходу та результатів, їх оцінки у кримінальному провадженні;

- з метою забезпечення прав та свобод неповнолітніх підозрюваних, ефективного здійснення кримінального провадження сформовано пропозиції щодо удосконалення КПК України, які стосуються: залучення додаткових учасників до всіх процесуальних дій, що проводяться за участю неповнолітнього підозрюваного за необхідності забезпечення їх прав та свобод (ст. 484); забезпечення участі у слідчій (розшуковій) дії педагога і психолога (ч. 1 ст. 227); вручення пам'ятки про права та обов'язки підозрюваного як неповнолітньому, так і його законним представникам (ч. 8 ст. 42); проведення слідчих (розшукових) дій з неповнолітніми підозрюваними в денний час з 8 до 18 год, за винятком невідкладних випадків (ч. 4 ст. 223); заборони тривалості проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ст. 226); залучення понятих при проведенні освідування неповнолітнього підозрюваного на розсуд слідчого, прокурора, залежно від слідчої ситуації (ч. 7 ст. 223) та ін.;

удосконалено:

- розуміння структури тактики слідчої (розшукової) дії за участі неповнолітнього підозрюваного відповідно до стадій підготовки, робочої, фіксації ходу і результатів, оцінки отриманих результатів у кримінальному провадженні;

- правовий зміст спеціального статусу неповнолітнього підозрюваного у кримінальному провадженні, що полягає в додатковому законодавчому

забезпеченні прав та свобод вказаного учасника процесу, а також в особливостях реалізації його прав, свобод й обов'язків;

- основні засади залучення до проведення слідчих (розшукових) дій законного представника, педагога, психолога, лікаря, захисника, понятих та інших учасників, з попереднім детальним вивченням їх особистих та професійних якостей, з метою забезпечення психологічного контакту та досягнення завдань слідчої (розшукової) дії;

- криміналістичні рекомендації щодо застосовування технічних засобів фіксування кримінального провадження за умов слідчих ситуацій, пов'язаних із наданням неповнолітнім підозрюваним неправдивих показань, вчиненням злочину у співучасті, за фізичних, психічних, розумових вад особи, з тактичних міркувань та ін.;

- характеристику завдань, що вирішуються на стадії оцінки результатів слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного та полягають в оцінці відповідності мети слідчої (розшукової) дії фактично отриманому результату; отриманої доказової інформації, зважаючи на її значення та шляхи подальшого використання у кримінальному провадженні;

дістало подальший розвиток:

- наукові уявлення про сутність тактики (слідчих) розшукових дій за участю неповнолітніх підозрюваних, що виражається в теоретичному аспекті як вчення, а в практичному – як сукупність рекомендацій раціонального й ефективного проведення слідчих (розшукових) дій за даних умов;

- пропозиції щодо залучення захисника до проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних з урахуванням його досвіду, педагогічних навиків, обізнаності з основами підліткової психології;

- криміналістичні рекомендації на підготовчій стадії проведення слідчої (розшукової) дії, що спрямовані на вивчення вихідної слідчої ситуації, особистості неповнолітнього підозрюваного, залучення необхідних учасників, технічних засобів, планування проведення слідчої (розшукової) дії;

- тактичні прийоми, що застосовуються на робочій стадії проведення слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного й полягають у психологічному вивченні особистості з метою подальшого використання отриманих даних для тактичних цілей;

- криміналістичні рекомендації щодо проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема допиту, освідування, слідчого експерименту, відповідно до стадій підготовки, робочої, фіксації ходу і результатів, оцінки отриманих результатів у кримінальному провадженні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у:

- *науково-дослідній діяльності* – матеріали дисертації становлять теоретичну основу для подальших досліджень проблем розслідування злочинів за участю неповнолітніх підозрюваних (акт впровадження Державного науково-дослідного інституту МВС України від 18 квітня 2016 року);

– *законотворчій діяльності* – при внесенні змін і доповнень до КПК України з питань проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 29 грудня 2015 року);

– *правозастосовній діяльності* – при удосконаленні практичної діяльності під час досудового розслідування, залученні спеціальних знань (акт впровадження Головного слідчого управління Національної поліції України від 5 квітня 2016 року; Хмельницького НДЕКЦ МВС України від 7 квітня 2016 року);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Розслідування окремих видів злочинів», «Кримінальний процес», у процесі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних співробітників, підготовки лекцій, планів-конспектів семінарських та практичних занять (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 30 вересня 2015 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації оприлюднено в доповідях і виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі» (м. Житомир, 2014 рік); «Актуальні проблеми розслідування злочинів» (м. Київ, 2014 рік); «Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки» (м. Київ, 2015 рік); «Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику» (м. Харків, 2016 рік); «Актуальні питання теорії і практики юридичної науки» (м. Київ, 2016 рік); «Борьба с преступностью: теория и практика» (Республика Беларусь, г. Могилев, 2016 год).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено в 11 наукових працях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, одна стаття – у міжнародному науковому виданні, а також у шести тезах, опублікованих у збірниках доповідей науково-практичних конференцій.

Структура дисертації. Робота складається із вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (206 найменувань на 24 сторінках) і трьох додатків на 23 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 237 сторінок, з яких обсяг основного тексту – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, висвітлено ступінь вивчення проблеми, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету та задачі, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано методи; виокремлено наукову новизну; розкрито практичне значення одержаних результатів; визначено особистий внесок здобувача; надано

відомості про апробацію результатів дослідження, публікації та структуру дисертації.

Розділ 1 «Теоретичні та правові засади тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних» складається з трьох підрозділів і формує підґрунтя роботи.

У підрозділі 1.1. *«Стан наукового дослідження тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних»* висвітлюється сутність наукового розроблення проблематики, окреслюються методологічні засади дослідження, визначаються проблемні питання, що потребують вирішення.

Зазначено, що теоретичним підґрунтям роботи є наукові праці, присвячені фундаментальним засадам криміналістичної тактики (В. П. Бахін, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько), тактики проведення слідчих (розшукових) дій (С. С. Кудінов, С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, Ю. М. Чорноус).

Здобувачем опрацьовано дисертаційні дослідження, які стосуються тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій: допиту (В. К. Весельський, Н. В. Павлюк, О. Я. Переверза), огляду (В. І. Алексійчук), освідування (С. С. Ключуряк), слідчого експерименту (О. К. Чернецький). Підсумовується, що тактика слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних спрямовується на найраціональніший шлях одержання доказової інформації у кримінальному провадженні, відповідно до умов слідчої ситуації та завдань, спрямованих на її вирішення.

Розглянуто наукові праці з різних галузей юриспруденції, що стосуються правового статусу неповнолітнього, учених А. П. Закалюка, В. М. Бурдіна, Т. О. Гончара, С. П. Коталейчука та інших, і безпосередньо роботи, що стосуються процесуальних, криміналістичних, психологічних питань участі неповнолітніх у кримінальному провадженні.

На підставі проведених досліджень констатовано відсутність монографічних досліджень, які висвітлюють тактику проведення слідчих (розшукових) дій з неповнолітніми підозрюваними за сучасних умов. Опрацювання даної проблематики слід здійснювати відповідно до міжнародних стандартів, вимог кримінального процесуального законодавства України, криміналістичних рекомендацій, а також з урахуванням індивідуальних особливостей вказаних учасників кримінального провадження.

У підрозділі 1.2. *«Правовий статус неповнолітніх підозрюваних у кримінальному процесуальному законодавстві України»* розкривається зміст прав, свобод та обов'язків неповнолітніх підозрюваних.

На основі вивчення законодавчих та наукових джерел підсумовується, що загальноприйнятим є визначення неповнолітнього як особи, яка не досягла 18-річного віку. Акцентовано увагу на підозрюваному як особі, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279 КПК України, повідомлено про підозру, або особі, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення (ст. 42 КПК України).

Досліджено класифікацію осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, відповідно до поділу на малолітніх (до 14 років) та неповнолітніх (малолітніх та осіб у віці від 14 до 18 років). З урахуванням віку, з якого настає кримінальна відповідальність (ст. 22 КК України), та структури злочинності неповнолітніх (згідно зі статистичними даними, за січень – червень 2016 року особами віком до 14 років було вчинено 102 кримінальні правопорушення, особами віком від 14 до 15 років – 535, від 16 до 17 років – 1334 кримінальні правопорушення), зазначається, що предметом дослідження є тактика проведення слідчих (розшукових) дій із неповнолітніми підозрюваними віком від 14 до 18 років.

Підкреслюється, що правовий статус неповнолітнього підозрюваного передбачає дотримання: 1) міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (Загальна декларація прав людини 1946 року, Конвенція про захист прав людини і основних свобод 1950 року, Декларація прав дитини 1959 року, Конвенція про права дитини 1989 року, Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх 1985 року та ін.), а також практики Європейського суду з прав людини; 2) законів України (Конституція України 1996 року, КПК України 2012 року, КК України 2001 року, закони України «Про органи та служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» 1995 року, «Про охорону дитинства» 2011 року та ін.), підзаконних нормативно-правових актів.

Розглядаючи зміст правового статусу неповнолітнього підозрюваного, що складається з прав, свобод та обов'язків, акцентується увага на додатковому забезпеченні прав неповнолітніх, основу якого становлять рівність перед законом та у своїх правах, недопущення будь-якої дискримінації, право на повагу до честі й гідності, свободу та особисту недоторканність, недоторканність особистого життя, недопустимість застосування катувань і жорсткого, нелюдського чи такого, що принижує гідність людини, поводження, дотримання презумпції невинуватості, право на обізнаність про підозру, забезпечення правового захисту, оскарження судового рішення, здійснення кримінального провадження компетентними особами та особливий порядок судового розгляду, застосування тримання під вартою лише як крайній захід, невідкладне повідомлення про затримання законних представників, батьків, опікунів та ін.

У підрозділі 1.3. «Нормативно-правове регулювання тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних» підкреслюється значення дотримання процесуальної форми за даних умов.

Визначено, що типовими слідчими (розшуковими) діями за участю неповнолітніх підозрюваних, необхідність у дослідженні яких обумовлена потребами практики, є: допит (100 % кримінальних проваджень, за результатами анкетування 81,2 % слідчих); слідчий експеримент (54,2 % проваджень, 69,3 % слідчих); освідування (46 % проваджень, 75 % опитаних).

Обґрунтовується необхідність висвітлення їх тактики за змістом наступних підрозділів.

Засади кримінального процесуального законодавства до проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх підозрюваних поділяються на дві основні групи: 1) загальні; 2) спеціальні. Загальні стосуються проведення всіх слідчих (розшукових) дій, їх зміст полягає в дотриманні мети і завдань, правових і фактичних підстав, компетентного суб'єкта проведення; роз'яснення прав та обов'язків учасників, забезпечення їх реалізації; нерозголошення даних досудового розслідування, таємниці особистого життя; обґрунтованого застосування заходів процесуального примусу та ін.

Спеціальні засади полягають в обов'язковому залученні додаткових учасників під час проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх підозрюваних (захисник, законний представник, педагог, психолог, лікар), дотриманні особливих вимог щодо порядку, часу й тривалості проведення окремих слідчих (розшукових) дій та ін. На підставі проведених досліджень надано пропозиції щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України.

Наголошується на важливості застосування, крім процесуальних, організаційно-тактичних заходів, зокрема, пов'язаних із залученням додаткових учасників слідчих (розшукових) дій (вивчення особистості законного представника, його взаємовідносин із неповнолітнім, урахування спеціалізації захисника, педагога, психолога, лікаря, прогнозування впливу на слідчу ситуацію та ін.).

Розділ 2 «Тактика проведення слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного» присвячено висвітленню організаційно-тактичних засад проведення слідчої (розшукової) дії відповідно до визначених стадій.

У підрозділі 2.1. *«Підготовка до проведення слідчої (розшукової) дії»* констатується, що підготовча стадія пов'язана із внесенням відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, повідомленням про підозру неповнолітньому та подальшим прийняттям процесуального рішення про проведення слідчої (розшукової) дії.

Наголошується на проблемності питання, адже, згідно з проведеним анкетуванням, заходи з підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії здійснюють лише 45 % опитаних слідчих. Це негативно впливає на якість та ефективність практичної діяльності, надає їй формального характеру.

Серед різноманіття вирішуваних завдань акцентується увага на забезпеченні участі захисника, законного представника, педагога або психолога, за необхідності – лікаря, понятих та, на розсуд слідчого, представників підрозділів Національної поліції України, адміністрації місця навчання, органу опіки та піклування, свідків, потерпілих та ін. На підготовчій стадії важливо враховувати, що в разі затримання неповнолітнього уповноважена службова особа зобов'язана негайно повідомити про це його

батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування, прокурора, центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Підкреслюється, що підготовка слідчої (розшукової) дії за даних умов може набувати двох практичних форм вираження: 1) охоплювати цілісний комплекс організаційно-тактичних заходів, пошуково-пізнавальних операцій, розроблення тактичної лінії поведінки та ін.; 2) реалізуватися скорочено через об'єктивні та суб'єктивні обставини (брак часу, раніше вивчений об'єкт тактичного впливу). Однак за будь-яких умов типовий перелік підготовчих заходів, зокрема, вивчення особи неповнолітнього, матеріалів кримінального провадження, має бути вирішеним. Сприяє досягненню поставлених завдань складення плану (усного, письмового) проведення слідчої (розшукової) дії.

У підрозділі 2.2. «Робоча стадія проведення слідчої (розшукової) дії» наголошується на ключовому значенні вказаної стадії тактики проведення слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного.

Підкреслюється, що на цій стадії з'ясовуються обставини, передбачені ст. 91, 485 КПК України, зокрема: вичерпні відомості про особу неповнолітнього, спосіб його життя та попередню поведінку; характер вчиненого діяння та ставлення неповнолітнього, прагнення до перевиховання; наявність дорослих підбурювачів, інших співучасників; причини та умови, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення та ін.

Досягнення поставлених завдань залежить від застосування тактичних прийомів та їх комплексів. Проведене анкетування продемонструвало недоліки у знанні слідчими сутності та видів тактичних прийомів (34,4 % слідчих визнали свій рівень обізнаності недостатнім), що обумовлює проблеми при вирішенні практичних завдань.

Тактичні прийоми, що використовує слідчий на робочій стадії проведення слідчої (розшукової) дії з неповнолітнім підозрюваним, класифікуються на п'ять груп залежно від спрямованості керування: власними почуттями і поведінкою; поведінкою інших учасників слідчої (розшукової) дії; поведінкою неповнолітнього підозрюваного; слідчою ситуацією; діяльністю з пошуку та взаємодії з іншими об'єктами тактичного впливу. Підкреслюється, що найважливішим завданням за умов будь-якої слідчої ситуації є встановлення психологічного контакту (на думку 87,5 % слідчих).

При визначенні напрямів удосконалення тактики проведення слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного зазначається про доцільність використання «зелених кімнат» при підрозділах Національної поліції України та формування криміналістичних рекомендацій. Обґрунтовується, що таку практику, крім проведення допитів, залежно від обставин слідчої ситуації, бажано поширити на інші слідчі (розшукові) дії, що проводяться за участю неповнолітнього підозрюваного. Також доцільно проводити такі дії не лише з неповнолітніми свідками чи потерпілими (25,8 % кримінальних проваджень), а й підозрюваними (на думку 62,5 % слідчих).

У підрозділі 2.3. «Фіксація ходу і результатів слідчої (розшукової) дії» акцентується увага на основних формах фіксації слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного.

Розглядається ч. 2 ст. 104 КПК України, що надає право слідчому при проведенні допиту за умови застосування технічних засобів фіксації та згоди учасників слідчої (розшукової) дії не вносити до відповідного протоколу текст показань. Визнаючи прогресивність процесуальної норми, автор доходить висновку, що таке скорення щодо допиту неповнолітніх підозрюваних слід застосовувати в окремих випадках, за умов безконфліктних (20 % опитаних слідчих) та сприятливих слідчих ситуацій, не пов'язаних із наданням неправдивих показань (37,5 %).

Підкреслюється важливість аудіо- та відеозапису під час фіксації слідчої (розшукової) дії за таких слідчих ситуацій: якщо неповнолітній підозрюваний може змінити свої показання (62,5 % опитаних слідчих); при вчиненні злочину у співучасті, зокрема з дорослими (56,2 %); за фізичних, психічних, розумових вад особи, що унеможливають проведення слідчої (розшукової) дії у звичайному порядку (68,7 %); з тактичних міркувань (69 %); з метою демонстрації під час досудового розслідування, судового розгляду (71,3 %); при необхідності зберегти індивідуальні особливості мовлення, поведінки неповнолітнього (48,1 %); для фіксації обстановки проведення слідчої (розшукової) дії (71,9 %). Зазначається, що для забезпечення повної фіксації, недопущення недоліків заходи із здійснення аудіо-, відеозапису слід застосовувати, починаючи із стадії підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії.

У підрозділі 2.4. «Оцінка результатів проведення слідчої (розшукової) дії» акцентується увага на оцінці отриманих результатів – протоколу та додатків до нього, інших процесуальних джерел доказів, зокрема, висновку експерта.

На цій стадії вирішується питання про досягнення завдань, передбачених планом проведення слідчої (розшукової) дії. Обґрунтовується, що оцінка сприяє розвитку та коригуванню планів на всіх рівнях з метою досягнення поставлених завдань.

Оцінку результатів слідчої (розшукової) дії може здійснювати не тільки слідчий, який проводив дану дію, а й керівник органу досудового розслідування, прокурор, інші компетентні суб'єкти зі сторони як обвинувачення, так і захисту. Важливість даної стадії слідчої (розшукової) дії можна охарактеризувати в декількох аспектах: сприяє вдосконаленню професійних якостей слідчого; спрямована на коригування плану кримінального провадження; забезпечує дотримання прав та свобод неповнолітнього підозрюваного; створює підґрунтя для проведення додаткових і повторних слідчих (розшукових) дій та ін.

Розглядаються три рівні оцінки результатів слідчої (розшукової) дії: оперативний; поточний; комплексний.

Розділ 3 «Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних» розкриває зміст

тактики проведення типових слідчих (розшукових) дій, що проводяться за участю неповнолітніх підозрюваних.

У підрозділі 3.1. «Тактика допиту неповнолітніх підозрюваних» висвітлюється тактика найбільш поширеної слідчої (розшукової) дії.

Особливості допиту неповнолітніх підозрюваних обумовлені нормативно-правовим регулюванням, тактичними міркуваннями, індивідуальними особливостями неповнолітніх (недостатнім обсягом знань і життєвого досвіду, слабкою концентрацією уваги, підвищеною навіюваністю, не сформованістю аналітичних навичок при сприйнятті й оцінці, емоційністю суджень і дій).

Вивчення кримінальних проваджень засвідчило, що допит неповнолітніх підозрюваних проводився відразу ж після затримання у 15,8 % випадків, після вручення повідомлення про підозру – у 48,3 % випадків. Обґрунтовується, що з тактичного погляду вказану слідчу (розшукову) дію слід проводити невідкладно, не виключаючи можливості її повторного проведення.

Розкриваючи зміст тактики допиту неповнолітнього підозрюваного, виділяються такі його елементи: процесуальний, власне тактичний, психологічний, етичний, виховний.

Наголошується на необхідності ретельного планування та досягнення всіх завдань допиту, адже у 87,5 % кримінальних проваджень проведено повторний та додатковий допит неповнолітнього підозрюваного.

При вирішенні питання про проведення одночасного допиту (70 % кримінальних проваджень) слід передбачити, чи досягне дія запланованої мети, чи не змінять неповнолітні показання, чи вдасться усунути суперечності.

У підрозділі 3.2. «Тактика освідування неповнолітніх підозрюваних» висвітлюються засади тактики проведення даної слідчої (розшукової) дії.

За результатами досліджень розрізняється освідування, що проводить слідчий, та освідування за участю спеціаліста в галузі медицини. Підкреслюється доцільність останнього, адже участь спеціаліста сприяє кваліфікованому виявленню слідів кримінального правопорушення, особливих прикмет.

За змістом підрозділу формуються криміналістичні рекомендації щодо ефективного проведення даної слідчої (розшукової) дії, особлива увага приділяється дотриманню прав і свобод неповнолітнього підозрюваного, морально-етичних вимог (забороняються дії, що принижують честь і гідність особи, небезпечні для її здоров'я, спричиняють болісні відчуття, проведення освідування особами різної статі).

Розкривається питання щодо залучення понятих до проведення освідування. Згідно з ч. 7 ст. 223 КПК України, їх залучення є обов'язковим, крім випадків безперервного відеозапису слідчої (розшукової) дії. Однак, враховуючи, що освідуванню піддається неповнолітній, залучається низка додаткових учасників, участь яких спрямована на дотримання прав та свобод неповнолітнього, пропонується надати право залучати понятих за даних умов на розсуд слідчого, прокурора, залежно від слідчої ситуації.

У підрозділі 3.3. «Тактика слідчого експерименту за участю неповнолітніх підозрюваних» розглядаються особливості проведення слідчого експерименту.

Тактика слідчого експерименту висвітлюється згідно з вимогами законності, безпечності, етичності, достовірності, добровільності.

Проведення слідчого експерименту за участі неповнолітніх підозрюваних спрямовано на досягнення таких завдань: встановлення, уточнення, перевірка та оцінка обставин кримінального провадження; встановлення й усунення суперечностей, отримання показань від неповнолітнього підозрюваного; відновлення в пам'яті учасників події кримінального правопорушення окремих обставин, що мають значення для розслідування; перевірка висунутих версій; виявлення причин і умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення.

Проведення слідчого експерименту справляє сильний психологічний вплив на його учасників. Неповнолітні, враховуючи обстановку слідчої (розшукової) дії, можуть відчувати сором, розгубленість, допускати неточності щодо виконуваних дій. Цю обставину слід враховувати ще на підготовчій стадії, залучаючи допомогу як педагога, так і психолога. Також слід проводити експериментальні дії з кожним неповнолітнім підозрюваним окремо, не допускаючи впливу учасників один на одного, узгодження ними своїх дій.

Оцінка результатів слідчого експерименту проводиться з урахуванням індивідуальних особливостей неповнолітніх, їх фізичного та розумового розвитку, психологічних особливостей.

ВИСНОВКИ

У **висновках** зазначено, що проведене дисертаційне дослідження дало змогу вирішити важливу наукову проблему, а саме: розробити й обґрунтувати теоретичні засади та криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних, а саме:

1. На підставі вивчення праць учених, проведених емпіричних досліджень сформовано напрями наукового пошуку, доведено необхідність формування криміналістичних рекомендацій щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних. Важливим є дослідження як організаційних, так і тактичних аспектів у структурі слідчої (розшукової) дії, яке проводиться за участю неповнолітнього підозрюваного, що полягає в їх частковому суміщенні, застосуванні заходів спільного організаційно-тактичного характеру.

2. Підсумовується, що загальні засади правового статусу підозрюваного стосуються й категорії неповнолітнього. Однак неповнолітні обмежені в правосуб'єктності, що свідчить про їх спеціальний статус у кримінальному провадженні та необхідність додаткового забезпечення їх прав. Наголошується на необхідності узагальненого законодавчого закріплення правового статусу неповнолітнього підозрюваного, основу якого повинні становити: рівність

перед законом; недопущення будь-якої дискримінації; повага до честі й гідності; право на свободу та особисту недоторканність; право на правовий захист та представництво законних інтересів; презумпція невинуватості; недопустимість примушування до дачі показань проти себе чи до визнання себе винним; право на обізнаність про підозру; право на забезпечення конфіденційності; право на особливий порядок кримінального провадження й судового розгляду та ін.

3. Виокремлено проблемні питання нормативно-правового регулювання тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних, що стосуються кола учасників, часу й тривалості проведення слідчих (розшукових) дій за даних умов, та сформовано пропозиції щодо їх вирішення. Запропоновано доцільність залучення при проведенні слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних як педагога, так і психолога, що спрямовано на компенсацію знань слідчого, захисника, законного представника про індивідуальні психологічні особливості неповнолітнього.

4. Тактика слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного розглядається відповідно до стадій підготовки, робочої, фіксації ходу та результатів, оцінки отриманих результатів у кримінальному провадженні.

Стадія підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного умовно поділяється на теоретичну (визначення виду, місця, часу, доцільного початку проведення слідчої (розшукової) дії; підбір учасників та визначення їх завдань; складення плану; розроблення типових слідчих ситуацій та заходів реагування) та практичну (залучення необхідних сил і засобів; забезпечення присутності учасників, їх безпеки; створення необхідної обстановки; забезпечення фіксації та ін.).

Типовими завданнями, які вирішуються на робочій стадії проведення слідчої (розшукової) дії, є: проведення інструктажу учасників, роз'яснення їх прав та обов'язків; застосування тактичних прийомів; керівництво діяльністю учасників; забезпечення протокольної, інших форм фіксації; виконання плану. Основним засобом діяльності за таких умов є тактичні прийоми, що спрямовані на встановлення психологічного контакту, управління спілкуванням, здійснення психологічного впливу на неповнолітнього підозрюваного, одержання інформації про обставини кримінального правопорушення.

Головним під час фіксації ходу та результатів слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітніх підозрюваних є складення протоколу та додатків до нього. Зазначено, що слідчий повинен спрямувати свої зусилля на детальне відображення всієї інформації, не допускати втрати психологічного контакту з неповнолітнім, передусім за умов застосування технічних засобів.

На стадії оцінки результатів слідчої (розшукової) дії вирішується питання про досягнення завдань, виконання плану слідчої (розшукової) дії. Оцінюється також дотримання слідчим вимог закону та криміналістичних рекомендацій під

час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього підозрюваного.

5. Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією за участю неповнолітніх підозрюваних є допит. Встановлено, що в більшості випадків (71,9 % опитаних слідчих) допит неповнолітніх підозрюваних здійснювався в умовах протидії. За цих умов головним тактичним завданням є встановлення психологічного контакту. Поширеними є випадки надання завідомо неправдивих показань неповнолітнім підозрюваним. З метою їх унеможливлення запропоновано низку тактичних прийомів (роз'яснення доцільності надання правдивої інформації, підкреслення позитивних якостей правопорушника, спонукання допитуваного до роздумів, нагадування про певні обставини події, демонстрація поінформованості слідчого, виявлення суперечностей у показаннях та матеріалах кримінального провадження, пред'явлення доказів, постановка різних запитань, використання чинника раптовості та ін.). Наголошено на необхідності з'ясування причин та умов, що сприяли вчиненню кримінального правопорушення, адже лише 40,6 % слідчих приділяють увагу з'ясуванню цієї обставини.

6. Вивчення кримінальних проваджень засвідчило, що освідування неповнолітнього підозрюваного проводилося в таких випадках: потерпілі вказували на особливі прикмети злочинця (шрами, родимі плями, татуювання); відповідно до матеріалів провадження, на тілі нападника могли залишитися або утворитися сліди речовин, що були на місці події (фарба, сипучі речовини); у показаннях потерпілого містилася інформація, що на тілі підозрюваного внаслідок боротьби з ним могли залишитися подряпини, поранення, укуси та ін. Констатовано, що слідчому важливо забезпечити добровільність неповнолітнього підозрюваного до участі у вказаній слідчій (розшуковій) дії, встановити з ним психологічний контакт.

7. Сформовано криміналістичні рекомендації, спрямовані на забезпечення ефективного проведення слідчого експерименту за участі неповнолітнього підозрюваного: проведення експерименту в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалася подія; використання тих самих приладів, механізмів, пристроїв та матеріалів, що використовувалися під час протиправних дій; неодноразове й поетапне проведення дослідів та повторення випробувальних дій у змінних умовах. За даних умов важливою є участь відповідних спеціалістів, зокрема педагога і психолога.

8. Розроблено пропозиції і рекомендації стосовно удосконалення КПК України в контексті розглядуваних у роботі питань, стосовно нормативно-правового регулювання тактики слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього підозрюваного. Зокрема, запропоновано:

- внести доповнення до ч. 8 ст. 42, зобов'язавши слідчого, прокурора вручати пам'ятку про права та обов'язки підозрюваного як неповнолітньому, так і його законному представнику;

- регламентувати участь у проведенні слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього як педагога, так і психолога (ч. 1 ст. 227);

– регламентувати залучення додаткових учасників (захисник, законний представник, педагог, психолог, за необхідності – лікар) до процесуальних дій, що проводяться за участю неповнолітнього підозрюваного за необхідності забезпечення їх прав та свобод (ст. 484);

– проводити слідчі (розшукові) дії з неповнолітніми, за винятком невідкладних випадків, у денний час з 8 до 18 год (ч. 4 ст. 223), без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день (ст. 226);

– при проведенні освідування неповнолітнього підозрюваного надати право залучати понятих на розсуд слідчого, прокурора, залежно від слідчої ситуації (ч. 7 ст. 223).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Харченко С. В. Тактика проведення освідування неповнолітніх осіб / С. В. Харченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. – Херсон, 2014. – № 3. – С. 225–229.

2. Харченко С. В. Тактичні прийоми допиту неповнолітніх підозрюваних (за законодавством України) / С. В. Харченко // Закон и жизнь. – Молдова, 2014. – № 5. – С. 181–184.

3. Харченко С. В. Особливості фіксації ходу та результатів слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних / С. В. Харченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. – Херсон, 2015. – № 3–2. – С. 275–277.

4. Харченко С. В. Тактика слідчого експерименту за участі неповнолітніх підозрюваних / С. В. Харченко // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – С. 223–229.

5. Харченко С. В. Особливості підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх підозрюваних [Електронний ресурс] / С. В. Харченко // Порівняльно-аналітичне право : електрон. наук. фахове вид. – 2015. – № 6. – С. 318–321. – Режим доступу :

http://www.pap.in.ua/6_2015/100.pdf.

6. Харченко С. В. Встановлення психологічного контакту при проведенні слідчих (розшукових) дій із неповнолітніми підозрюваними / С. В. Харченко // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі : зб. наук. ст. за матеріалами II Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 10 квіт. 2014 р.). – Житомир : ЖНАЕУ, 2014. – С. 296–297.

7. Харченко С. В. Особливості освідування неповнолітніх / С. В. Харченко // Актуальні проблеми розслідування злочинів : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – С. 215–217.

8. Харченко С. В. Вік як елемент правового статусу неповнолітніх осіб / С. В. Харченко // Актуальні питання теорії і практики криміналістичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 січ. 2015 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. – С. 341–344.

9. Харченко С. В. Тактичні особливості фіксації показань неповнолітніх підозрюваних / С. В. Харченко // Рівень ефективності та необхідність впливу юридичної науки на нормотворчу діяльність та юридичну практику : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5–6 лют. 2016 р.). – Харків : Східноукр. наук. юрид. орг., 2016. – С. 91–93.

10. Харченко С. В. Особенности допроса несовершеннолетних подозреваемых (по законодательству Украины) / С. В. Харченко // Борьба с преступностью: теория и практика : материалы IV Междунар. науч.-практ. конф. (Могилев, Республика Беларусь, 25 марта 2016 р.). – Могилев : Могилев. ин-т МВД Республики Беларусь, 2016. – С. 341–344.

11. Харченко С. В. Психологічний вплив під час проведення слідчих (розшукових) дій з неповнолітніми підозрюваними / С. В. Харченко // Актуальні питання теорії і практики юридичної науки : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 9 квіт. 2016 р.). – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – С. 341–344.

АНОТАЦІЯ

Харченко С. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2016.

У дисертації сформовано теоретичні положення та криміналістичні рекомендації щодо тактики проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних. Зокрема, розкрито стан наукового дослідження проблематики і визначено питання, які потребують опрацювання. Охарактеризовано правовий статус неповнолітніх підозрюваних, окреслено нормативно-правове регулювання тактики проведення слідчих (розшукових) дій. Сформульовано засади тактики проведення слідчої (розшукової) дії за участю неповнолітнього підозрюваного на стадіях підготовки, робочої, фіксації ходу й результатів та їх оцінки. Розкрито зміст проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних: допиту, освідкування та слідчого експерименту.

Ключові слова: тактика, слідча (розшукова) дія, неповнолітній, підозрюваний, тактичний прийом, стадія, криміналістична рекомендація.

АННОТАЦИЯ

Харченко С. В. Тактика проведения следственных (розыскных) действий с участием несовершеннолетних подозреваемых. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.09 – уголовный процесс и криминалистика; судебная

экспертиза; оперативно-розыскная деятельность. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2016.

Диссертация является первым в Украине комплексным монографическим исследованием теоретических и практических вопросов тактики проведения следственных (розыскных) действий с участием несовершеннолетних подозреваемых. Автором сформулировано и обосновано ряд выводов и рекомендаций, направленных на повышение эффективности деятельности органов досудебного расследования. В частности, выделено основные принципы проведения следственных (розыскных) действий с участием несовершеннолетних подозреваемых в соответствии с положениями международных договоров и национального законодательства Украины, а также в соответствии с практикой Европейского суда по правам человека, с целью обеспечения прав и свобод несовершеннолетних подозреваемых, эффективного осуществления уголовного производства. Сформулированы предложения по совершенствованию УПК Украины. Предложены криминалистические рекомендации по проведению следственных (розыскных) действий с участием несовершеннолетних подозреваемых в условиях «зеленых комнат» при подразделениях Национальной полиции Украины, раскрыто содержание соответствующих организационно-тактических мероприятий на подготовительной, рабочей стадиях проведения следственных (розыскных) действий, стадии фиксации хода и результатов, их оценки в уголовном производстве.

Рассмотрены научные представления о сущности тактики следственных (розыскных) действий с участием несовершеннолетних подозреваемых; раскрыто правовое содержание специального статуса несовершеннолетнего подозреваемого в уголовном производстве. Определены основные принципы участия в проведении следственных (розыскных) действий в данных условиях законного представителя, педагога, психолога, врача, защитника, понятых и других участников. Сформированы криминалистические рекомендации по установлению психологического контакта с несовершеннолетним подозреваемым, предложены тактические приемы проведения отдельных следственных (розыскных) действий с участием несовершеннолетних подозреваемых (допрос, освидетельствование, следственный эксперимент).

Тактика следственных (розыскных) действий с участием несовершеннолетних подозреваемых рассматривается согласно с стадиями подготовки, непосредственного проведения (рабочей), фиксации хода и результатов, оценки полученных результатов в уголовном производстве.

Ключевые слова: тактика, следственное (розыскное) действие, несовершеннолетний, подозреваемый, тактический прием, стадия, криминалистическая рекомендация.

SUMMARY

Kharchenko S. V. Tactics of investigative (search) actions involving juvenile suspects. – Manuscript.

The thesis for the degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.09 – criminal procedure and criminalistics; forensic examination; operational investigative activity. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2016.

The thesis formed the theoretical principles and criminalistics recommendations for tactics of investigative (search) actions involving juvenile suspects. In particular, the state of scientific research is examined and the issues are identified. It is characterized the legal status of juvenile suspects, outlined the legal regulation of tactics of investigative (search) actions. It is formulated the foundations of tactics of investigative (search) actions involving juvenile suspects in the stages of preparation, conducting, documentation and their evaluation. The content of specific investigative (search) actions involving juvenile suspects: interrogation, examination and investigative experiment is revealed.

Keywords: tactics, investigative (search) action, juvenile, suspect, tactical method, stage, forensic recommendation.